

Egy környezetismereti és olvasási óra munkájának összehangolása a II. osztályban

A környezetismeret eredményes tanításának megvalósításában sok nehézséget lát nemcsak a kezdő, hanem a nagyobb gyakorlattal rendelkező nevelő is. A Tanterv és Utasításból világosan kitűnik, hogy a környezetismeret központi helyet kapott az oktató-nevelő munkában. Ez örvendetes is, hiszen az 56-os tanterv ezeknek az ismereteknek a közlését az olvasás tanításától várta. Gyakorlatból tudjuk, hogy ez a helyzet az olvasási készség fejlesztésének rovására ment. Az új tanterv az olvasás tanításával kapcsolatos korábbi feladatok zömét átadta a környezetismeretnek, de a két tárgy keretében végzett munka összehangolását, a koncentráció megvalósítását elsőrendű kötelességünké teszi.

Az új tárgyhöz való igazodás megkönnyíti az olvasástanítás feladatrendszerének megoldását. Ennek a szempontnak már a tanmenetek megtervezésében is érvényesülnie kell. Ésszerű, hogy azonos természetű anyag esetében az olvasási órát mindig előzze meg a környezetismereti. Ennek az elvnek megfelelően *A gyümölcsöskert* c. anyagrészt így állítottam be a II. osztályos tanmenetembe:

Olvasás

Szept. 4. hét

Környezetismeret

1. Séta a környezet megismerése céljából
2. Levelek hullása
3. Gyakorlás: Levelek hullása c. olvasmány
4. Itt van az ősz
5. A helyes versolvasás és bevezetés a vers-tanulásba

1. Tanulmányi séta a gyümölcsöskertbe. A gyümölcsfák megfigyelése
Munkák a gyümölcsösben
Gyakorlat: hullott levelek gyűjtése
2. A fa részei (gyökér, törzs, ág, gally, levél, virág, gyümölcs)

Okt. 1. hét

1. Felmérés, magnóra való felvétel (szülői ért.)
2. Szántanak, vetnek
3. Gyakorlás
4. Így volt régen, így van ma
5. Gyakorlás

1. A gyümölcs részei: (héja, húsa, magja)
2. A gyümölcs fogyasztásának jelentősége. A gyümölcs, befőtt, lekvár, konzerv használata. Egészségügyi követelmények

Okt. 2. hét

1. Az okos lány
2. Gyakorlás
3. A három kenyér
4. Gyakorlás
5. Gyümölcsösben

1. Gyakorlat: A gyümölcs mosása és fogyasztásának helyes módja
2. A gyümölcsösben folyó legfontosabb munkák (kártevők, száraz gallyak eltávolítása, gyümölcszedés)

Okt. 3. hét

1. Gyakorlás
2. Őszi munkák a termelősövetkezet gyümölcsösében
3. Gyakorlás
4. A mi kis barátunk
5. Gyakorlás

1. Madarak a gyümölcsösben: cinke, rigó. Hasznuk, védelmük
2. A gyümölcsöskertről tanultak összefoglalása

Ilyen módon lehetőséget teremtettem a legszorosabb kapcsolat megvalósítására. Amit a környezetismereti órán megfigyeltek a tanulók, azt olvasásórán felújítottuk, kiegészítettük, számonkértem. Ennek gyakorlati igazolását kívánom nyújtani olyan módon, hogy bemutatom, miként hangoltam össze az október 3. hetében tanított *Madarak a gyümölcsösben* c. környezetismereti anyagot *A mi kis barátunk* c. olvasmány tárgyalásával.

Bár nap- és óradifferencia van a két anyag tárgyalása között, felkészülésemet összefüggőnek tekintetem. Az olvasmányban szereplő fogalmakat a környezetismereti órán tisztáztam. Ezért előre kigyűjtöttem a megmagyarázandó fogalmakat: röpököd, „cin-cin”, „nincs erre” — hangutánzást, kártevő rovar, fahasadék, keményhátú bogár, hernyó, tücsök, pillangó. Meghatároztam, mely ismertető jegyeket, tulajdonságokat kell megismertetnem. (Színe, nagysága, szeme, csőre, lába, életmódja, táplálkozása, s ebből eredő haszna.) Azután a szemléltetést biztosítottam kitömött madárral, az applikációs táblán hangulatos rajzzal, s így hozzákezdtem a környezetismereti óra megtervezéséhez.

Az első, a környezetismereti óra

anyaga: Madarak a gyümölcsösben. Cinke, rigó.

feladata: a) Közvetlen tapasztalat és ismertetés alapján a lényeges jegyek összegyűjtése, hogy felismerjék a cinkét és a rigót, hasznukat, védelmüket.
b) Gondoskodjunk arról, hogy hasznos madaraink átteleljenek!

1. Számonkérés

A munkafüzet 13. oldalán található kép alatti, tanulók készítette rajzok segítségével idéztük fel a gyümölcsöskertben végzett munkákat és azok jelentőségét.

a) Miféle szerszámokat rajzoltatok le a füzetben? Hol használhatók ezek? Miféle munkákat végeznek ősszel a gyümölcsöskertben? Miért kell ezeket a munkákat végezni?

Az elmúlt órai anyag ellenőrzésén kívül szükségesnek tartottam a mágneses táblán közben kialakított vázlatos rajz segítségével azt is elmondani, amit a fáról és részéről tanultunk.

b) Az én fám almafa. Nevezzétek meg részeit! Mi van az ágakon? Mit juttat eszetekbe ez a kép? — nyújtottam a kijelölt tanulóknak a kis kártyákat, amelyekre az eddig tanult anyagból rajzoltam egy-egy mozzanatot. (Törött ág, romlott gyümölcs, kettévágott alma.)

Ezzel az egyéni értékelésre is lehetőség nyílt, tekintettel arra, hogy feleleteiket már az előző beszámoltatáskor is figyeltem.

2. Előkészítő beszélgetés

Itt a már meglévő gyermeki tapasztalatokból indultam ki, felidézve a kiránduláson szerzett benyomásokat is. Magát a madarat nem láthattuk hasznóhajtó munkája közben, azonban a kialakított csendben a hangokra felfigyelhettünk. Ez erősen bevésődött emlékezetükbe, mert kellemes érzelmekhez kapcsolódott.

Milyen volt a gyümölcs, amit összeszedtetek? (Férges.) Pedig miről számolt be a kertész? (Mindent megtettek, ami tehető volt.) Lám, kevésnek bizonyult az emberi munka. Csendben várakoztunk a „segítőtársakra.” Mi lett a türelmünk eredménye? Cin, csitt stb. hangokat hallottunk. Kik voltak a zenészek?

Amikor már mindenki beszélni szeretett volna, kitűztem az

3. óra célját.

Ismerkedjünk meg az ember kis segítőivel! Vizsgáljuk meg, mi a szerepük a gyümölcsös életében!

4. Tényanyag nyújtása

Jól látható helyre eléljük tettem a kitömött madarat. Nevének megjelölése után részélcélkitűzésként megkérdeztem: „Hogyan névezhetnénk még ezt a madarat?”

A tanulók beszámoltak arról, amit láttak, vagy amit az I. o. tanító nénijüktől már hallottak. Megjegyzéseik nem maradtak kiegészítés nélkül, hiszen nevelési lehetőségeket is tartalmaztak. Amikor elfogyott a szó, megkedztük az irányított megfigyelést.

Mekkora ez a madár? Milyen tollának a színe? (Feltűzve az applikációs táblára.) Hová lett? Lám, hasonlít színe a kéreg, a lomb színéhez. Hol él? Hogyan jut egyik ágról a másikra? Ezek azonban nincsenek nagy távolságra egymástól. Ezért „röpköd”. Milyen hangot hallat? „cin-cin”, „nincs, nincs”. Miért elégedetlen? Pedig mit érezhet a nagy munkában? Mivel táplálkozik?

Ekkor került fel a rajzon az ágak közé a fészek, benne a tatógó kicsinyekkel.

Állítsuk össze az étlapjukat! Hernyó, bogár, tücsök, pillangó. A közös nevük: „rovar”. Hol bújnak meg? Mi segíti munkájában? Milyen a csőre? — Segítségével húzza ki a fahasadékból valamennyit. Ezek mire képesek? Sok van belőlük. De a cinkek fáradhatatlanok. Mi a véleményünk tevékenységükről? Kinek segítenek? Tehát minek tekinthetjük őket? *A mi kis segítőtársaink.*

5. A rigóról az elemző munkában nagyobb szerepet kapott az összehasonlítás. Megfigyelése után kiemeltük: nagyobb, mint a cinke. Több rovarat pusztít. Haszna nyilvánvaló. Ebben a részegységben is szemléltettem, rajzoltam, a mágneses táblán megelevenítettem. A hangulatot a munkafüzet 15. oldalán levő hangutánzó szöveg gyors mondatása teremtette meg.

6. A nevelési feladat érdekében itt kellett problémaként felvetni és megbeszélni a madárvédelmet. Mit olvastok le a képről? Miért következett be a levelek hullása? Petőfi Sándor „Itt van az ősz” című verséből idéztünk egy gondolatot, s átalakítottuk a táblai képet. Melyik költőnk találta ezt szépnek? Hogyan fejezte ki a tetszését? Mit mond a földről? Nemcsak a fák tartoznak ebbe bele, hanem sok élőlény is. Állat és rovar. Ez pedig madaraink szempontjából rettenetes. Télen is éhesek. Enniük kell. Mi a feladatunk? Miért tesszük szívesen? Hogyan segíthetnénk mi, II. osztályosok? Mit gyűjtünk? Hogyan adjuk oda nekik?

Sok-sok élményt mondtak el a madáretetésről, hiszen az első osztályban már gyűjtöttek tapasztalatot. Itt, az elkövetkezendő időre kellett meghatározott feladatot adni, hogy tudatosan vegyék ki részüket a madárvédelemből.

7. Összefoglalás

Nézzük meg jól a 14. oldalon levő képet! Mit látunk? Miféle madarak népesítik be a gyümölcsöst? Mondjátok el, miről ismeritek fel őket! Kik előztek meg minket? Miért állítottak etetőt? Mit mondtok el véleményként a madarokról szüleiteknek? Mit gyűjtöttek ezeknek a kismadaraknak?

Ezt majd otthon kell a füzetbe a 15. oldalon beírnotok, — szölt az utasítás és ezzel a

A környezetismereti óra után a mágneses tábla kis lakóival együtt kint maradt a tanulók előtt. A szemléltető szekrényke előtt is sokszor megálltak, hogy közelről, alaposan szemügyre vehessék a kitömött és megismert madarakat. Az ismerkedés, az alapos elemző munka kedvező feltételeket teremtett az olvasás tanításához. A konkrét megfigyelésre és szemléltre épített ismeretanyagot az *A mi kis barátunk* c. olvasmányban már csak el kellett mélyítenem, érzelmekben gazdagabbá és sajátjukká kellett tenmem. Ennek megfelelően feladatomat abban láttam, hogy

8. házi feladatot is megbeszéltük.

Az applikációs tábla képe

- a) felelevenítsem és elmélyítsem a cinkérről szerzett ismereteiket, és tudatos szókinccs-gyapartással fejlesszem beszédképességüket,
- b) érzelmeikre hatva, teendőiket vizsgálva, egyéni segítő elhatározásokra készítsem a tanulókat.

Az olvasmányt szépirodalminak tekintve dolgoztam fel, hiszen mondanivalója oly sok lehetőséget teremt ahhoz, hogy ezt a kis madarat érzelmileg közelebb hozzuk a gyerekekhez. Ismeretet is nyújt, de más vonatkozásban, mint a környezetismereti óra.

1. Az előző órán begyakorolt „Őszi munkák a termelőszövetkezet gyümölcsösében” c. olvasmányt a képek alapján és rövid kis szóbeli fogalmazás formájában kértem számon. Először rövid mondatokat alkottak. Majd a látottakat (Hol?, Mivel?, Ki?, Miért? kérdésre) bővítették a meglévő tapasztalataikkal. Végül egyes szám első személyben mint a munka végzői és részesei mondták el a legfontosabb tennivalókat. Az olvasmány szövegét a kiemelt és így figyelt tanulók olvasták el. Felkészülésük szerint kaptak osztályzatot.

2. Az előkészítő beszélgetés megteremtője lehet nemcsak a hangulatnak, a gondolatkörbe való beilleszkedésnek, hanem sokszor egy-egy fogalom megértésének is. Az volt a szándékom, hogy a képen szereplő személyek számát és a kártevő rovarok végtelen táborát összehasonlítsam.

Kik szorgoskodtak a termelőszövetkezetben? Becsléssel megállapítjuk, hányan lehettek. Miért fogtak össze? A kártevők hol találhatóak? S ugyan mekkora a számuk? Mi a véleményetek akkor e harcról? Az egyenlőtlen küzdelem megállapítására ekkor még nem került sor. Ugyanis az egyik kis tanuló megelőzött azzal a bejelentésével, hogy „Azért dolgoznak a termelőszövetkezetben ilyen kevesen, mert ősz van, és a madarak már elmentek.” Azonban nem mindannyian — folytattam, s változtattam meg a gondolatmenetét. Ekkor felidéződött bennük a kis cinke emléképe. Megállapították, hogy szükségünk van rá a gyümölcsösökben, ahol él.

3. Ebből következett az óra céljának megjelölése: olvassunk a cinkéről! Figyeljük meg, mit várunk tőle!

4. a) A bemutatásnál különösen az első egység olvasását tettem színessé, hogy a már megismert kis madárkát az írói megszemélyesítéssel tegyem számukra kedvessé, vonzóvá s újszerűvé. A hangutánzás természetes, könnyed, torzítás nélküli megszólaltatása gyakorlást kíván, mert a finom, de mégis határozott; törekeny, de belső elégedetlenséget kifejező csattogása érteti meg szorgos tevékenységét. Az utolsó mondatot felhívásnak tekintettem, mintegy a megfigyelési szempont folytatásának.

b) Észrevételeikben kedves közvetlenséggel ismételték a hangutánzó szavakat. Érintették, hogy különösen költés idején hasznosak ezek a kismadarak.

5. Három gondolategységre tagoltam az olvasmányt.

a) Sárga... mondogatja.

Részcélkitűzés: Milyen a tollruhája?

b) Nézegetjük... elő.

Részcélkitűzés: Mivel táplálkozik?

c) Így... miért!

Részcélkitűzés: Hogyan segíthetünk a kis cinkén?

a) Az első egységben bemutatott madarat már konkrét szemlélet alapján, a tanterv követelményei szerint megismerték. Tudták, hogy milyen a színe. Szeme kicsi, csőre hegyes. A fogalmak tudatosításának irodalmi szépségét kellett most észrevétnem.

Testét mi borítja? Ez milyen színű? Hol sárga? Mintha magára vett volna valamit... Hol fekete a tollruhája? Miféle ruhadarabnak tűnik így? Mekkora ez az egész kis tollcsomó? Milyen szép ruhában jár a mi kis segítőársunk! Pedig még nem is szólunk a szeméről. Mekkora? Mihez hasonlít a fénye? Hogyan is mondjuk...? Mit tesz? Mekkora a távolság az ágak között? Ezt fejezi ki a szó itt is: „röpköd”. Mit keres? Mi a véleményünk róla?

Mit mondhatunk tollruhájáról?

Résszösszefoglalás: Sárga mellénykéjű, fekete sapkás kismadár a cinege.

b) A vizsgálódás eredményeit a kiegészítő értelmezéssel tettük teljessé. A már megismert szavakat fogalmi tartalmukban bővítettük. Az ismeretnyújtás más oldalról, irodalmilag lett teljes. A megszemélyesítés, hangutánzás és metaforák nyomán szemléletessé vált a madár tevékenysége.

Mihez hasonlíthatjuk a csőrét? Miért alakult ilyenné? Mit tesz vele? Mutassuk be az ujjunkkal, hogyan kopácsol! Pedig a csőre nem is olyan, mint a kalapács. Mi emlékeztet mégis a kalapácsra? (A mozgás és hang emlékeztet a kalapáccsal végzett munkára.) Állítsuk össze, mit eszik! Ismét felrajzoltam a lepkét, hernyót, bogarat. A korábbi ismeret felidézésével a gyűjtőfogalom, a rovar szó kapott mélyebb tartalmat.

Résszösszefoglalás: pusztítja a kártevőket.

c) Az applikációs tábla még megőrizte számunkra a keretet, ahová a tanulók most elhelyezhették a fészket és a fiókák körül röpdősö madárszülőket. Megállapítottuk: sok

kis cinege nő fel a fészekben. A sok kis kalapács mire képes? Milyen lesz munkájuk nyomán a termés? Milyen gyümölcsöt szeretünk? Miért kell megbecsülnünk a kis cinegét? Hogyan nevezzük azt a társunkat, aki mindig segít és csak jót tesz velünk? Hol látjuk szívesen a kis barátunkat? Mit várunk tőlük? Éhesek, szívesen is teszik. Azonban télen sokszor nem találnak elég ennivalót. S ilyenkor mi történhet velük?

Mi a kötelességünk hát a kis baráttal szemben? Nem elég csak elfogadni a segítséget a baráttól, azt viszonzni is kell. Hogyan segítsük? Akinek nincs kertje, az hol tehet jót vele? Mindenki segíthet, ha szereti s megérti gondjait. Mit építhetünk neki?

Új tevékenységi formát állítottam eléjük. Az értelmileg feldolgozott, érzelmileg átélt egységbe beállítottam Cirmost, amint éppen a fa alatt leleskedik, és egy parityúzó fiút. Felvetettem a problémát: Mi a ti dolgotok, ha ilyet láttok? A gyümölcsöt az a kisfiú is bizonytalán szereti. Mit kell vele megértetni? Ha megismeri, megszereti, segít is rajta.

Részösszefoglalás: Védjük kis segítőtársainkat!

6. Az összefoglaló olvasás elősegítette az érzelmi hatások elmélyítését, a szóbeli beszámoltatás pedig igazolta a fogalmak kialakulását.

Ezzel a feldolgozással a tanterv új követelményeinek megfelelően, módot kívántam adni a gyakorláshoz is. Megkönnyítettem az otthoni munka céltudatos végzését.

7. A szöveget a „Nincs az a picike...” kezdetű résztől kezdve olvastuk szótagolva, majd szájmozgással, s a mondatvégi írásjeleknél koppintottak. Ezt követte a suttogó és végül az érthető, de még mindig tagolt olvasás. Egy-két gyengébben olvasó tanulót természetesen önállóan is olvastattam közben, ellenőrizve a haladást. Örömmel állapítottam meg, hogy otthon már nem sok gyakorlás szükséges. A következő gyakorló órán pedig a felmérés után összevonhatjuk a szótagokat.

8. Házi feladatként a hangutánzó rész alaposabb gyakorlását jelöltem meg számukra.

Így hangoltam össze két óra munkáját, hogy az utasítás szerint „... a szöveget feldolgozó órákon is jusson idő az olvasás gyakorlására.” Letanított anyagot ismerttettem azzal a meggyőződéssel, hogy egyúttal hasznosítható szempontokat és gondolatébresztő eljárásokat is közöltem.

TÓTH JÓZSEF

szakvezető tanár

Az alapsíkon levő szabálytalan alakú tárgyak ábrázolása a IV. osztályban

Az osztály anyagában szerepel a szemsík alá helyezett szabálytalan alakú testes tárgyak és azok egyszerű csoportjának térszerű, a környezettel együttes ábrázolása.

A 2–4. osztályban a tanulók már rajzoltak lapos és egyszerűen tagolt lapos tárgyakat, valamint természetes formákat frontális (homloksíkkunkkal párhuzamos) helyzetben. A rajzolt tárgyak térbeli helyzetét a vetett árnyékkal érzékeltették. A 4. osztály anyagának befejező részében a térszerű ábrázolásnak minőségi változása jön létre. A tanulók figyelmét a tárgyasztalon levő tárgyaknak egymáshoz viszonyított térbeli helyzetére kell irányítani. A megfigyelésnél érvényesülni kell az egyéni nézőpontnak. A cél: fejlettebb rajzoló-látási és rajzi kifejező készség elsajátítása.